

HEMŞİRELERİN MESLEKLERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ VE SAĞLIK SORUNLARI

Zuhal BAHAR*

Ayla BAYIK**

Cahide TUNÇA***

ÖZET

Bu araştırmada hemşirelerin mesleki görüşleri ve sağlık sorunlarını tanımlamak üzere tanımlayıcı ve kesitsel türde olmak üzere planlanmıştır. E.Ü.T.F. Hastanesinde Dahiliye ve Cerrahide çalışan 614 hemşireden %20 örnek oranı ve olasılıksız örneklem tekniği ile 125 hemşireye araştırmanın örnekleminin oluşturulmuştur. 1994 yılında yapılan bu araştırmanın verileri anket yolu ile elde edilmiştir. Değişkenler arası ilişki-kırcarc analizi ile araştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre hemşirelerin %37.6'sı Sağlık Meslek Lisesi, %30.4'ü önlisans, %32.0'i ilersans mewnudur. Hemşirelerin %29.6'sı kendi isteği ile hemşirelik mesleğinin seçmiştir. Hemşirelerin %22.4'u mesleğinden günün gününe geçmektedir. %38.4'u başarılı ve doyumsuz hissetmektedir. Hemşirelerin %38.8'i kendin i tükenmiş hissetmemekte. %24.0'ı mesleklerin den stres duymamaktadır. %64.5'i kendini tükenmiş hissetmemekte. %24.0'ı mesleklerinden stres duymamaktadır. %62.4'ü varis yakınması ile en önde gelen şikayecileridir. Hemşirelerin mesleki sorunlarla baş edebilme becerilerini kazanmalarına ilişkin öneriler getirilmiştir.

GİRİŞ

O.S.Ö. sağlığın korunmasında ve yüksek lilm es inde Hemşirelerin "Anahtar" rol oynadıkJanın belirtmekte ve hemşirelerin öncelikle kendi sağlıklarını korumaların önem ekte elir. Bun un için ele iki bas il yal<-laşım sunmaktadır:

-
- E.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu. Halk Sağlığı Hemşirciği ABD Bşk.
 - E.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu. Hemşirelikte öğretilen ABD Bşk.
 - İntern öğrenci

1. Hemşirelerin iş koşullarını daha iyi durumla getirmek.
2. Hemşirelerin problemlerini diğer kişilerle birlikte tartışarak ortamları sağlamak (18).

Bilinçli üzere hemşirelerin hasta görev analizlerinin olmaması, rol karmaşasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra hizmet verdikleri gruptan hem ele geçerek arkadaşlarındaki beklentilerini bulamama, sorunları tartışarak zamanlarını bile olmaması hemşireleri mutsuz etmektedir.

Bir çalışmada "hekim-hemşire" ilişkisinin olumsuz olduğunu belirleyen hemşirelerin oranı %40.5 olarak bulunmuştur (16).

Özcan, hemşirelerin %7.4'ünün "Hastalarla hemşireliği takdir etmiyor" biçimde belirttiğinin ispatı yapılmıştır (13).

Tüm bu olumsuzluklar hemşirelerde stres, yorgunluk, tükenmişlik ve iş doyumunun yanı sıra fazla çalışmaya bağlı vasküler, bel eklemleri gibi sağlık sorunlarına neden olmaktadır (11, 14).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma hemşirelerin meslek görüşleri ve sağlık sorunlarını saptamak amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Tipi: Tanımlayıcı, kıyas analitik ve kesitsel türde yapılmıştır.

Araştırmanın Yeri: Bu araştırma Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Eğitim ve Araştırma Hastanesinde yapılmıştır.

Araştırmanın Örnekleme: Ege Üniv. Tıp Fak. Hastanesinin Dahiliye ve Cerrahi Bilimleri ve bu kliniklerin suda bulunan 604 hemşireden %20 örneklem oranı ve olasılıksız örnekleme tekniği ile 125 hemşire araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Veri Toplama ve Değerlendirme: Hemşirelerin bazı sosyodemografik özellikleri yanısıra meslek görüşleri ve sağlık sorunlarını belirlemek üzere gelştirilen anket formunun ön denemesi yapıldıktan sonra araştırmacılar tarafından anketler toplanmıştır. Araştırmanın verileri Eylül-Ekim 1994 tarihleri arasında toplanmıştır. Elde edilen verilerin sırasıyla yüzde dağılımları yapıldıktan sonra bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında Ki-kare analizi ile ilişkiler araştırılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

1. Hemşirelerin Bazı Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırma kapsamına giren hemşirelerin bazı sosyo-demografik özellikleri Tablo 1'de görülmektedir. Hemşirelerin %65.4'ü genç yaş grubunda olup, yansından çoğu (%52.8) evlidir. Hemşirelerin %37.6'sı sağlık meslek lisesi, %30.4'ü önlisans ve %32.0'ı İlisans mezunudur. Hemşirelerin çalışmaya yılları incelendiğinde %24.0'ının 1-5 yıl, %53.6'sının 6-10 yıl, %22.4'ünün 11 yıl ve daha uzun süredir hemşire olarak çalıştığı belirlenmiştir. Hemşirelerin %48.5'i dağil kliniklerinde, %51.2'si cerrahik kliniklerinde görev yapmaktadır.

Tablo 1. Hemşirelerin Bazı Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Sosyo-Demografik Özellikler	Sayı	Yüzde
Yaş Grubu		
18-34	78	62.4
35 +	47	37.6
Medeni Durumu		
Evli	66	52.8
Bekar	44	35.2
Dul	156	12.0
Eğitim Düzeyi		
Şağılık Meslek Lisesi	47	37.6
On Lisans	38	30.4
Lisans	40	32.0
Hizmet Süresi		
1-5	30	24.0
6-10	67	53.6
11 +	28	22.4
Hizmet Verdikleri Bölüm		
Dahilîye Tıp Biliimleri	61	48.8
Cerrahi Tıp Biliimleri	64	51.2
Toplam	125	100.00

ii. Hemşirelerin Mesleklerine İlişkin Görüşleri

Tablo 2'de hemşirelerin mesleklerine ilişkin görüşleri kapsamında mesleği seçme nedenleri, mesleğe ilişkin tutumları, işe ilişkin doyum ve stres duyguları özetlenmiştir.

Hemşirelerin %29.6'sının kendi isteğı ile, %20.5'inin ailesi isteğı için, %21.6'sının ekonomik nedenler, %28'inin de kısa yoldan meslek sahibi olmak için hemşireliğı meslek olarak seçtikleri belirlenmiştir. Özcan'ın hemşirelere yönelik yaptığı bir çalışmada "Hemşirelik mesleğini seçtiğim için değil, zorunlu olduğum için seçtim" diyenlerin oranı

%156.6 olara k belirlemiştir (13). Günümüzde lise düzeyinde öğretim veren s a ğlık mes lek liselerine giriş te ge nçleri n mes lek seç imi ço ğu kez ekono mik nedenler ve a ilele rin is te ği ile olma k ta dır. Sa ru ha n . Sa ğlık Mes lek Lises i öğ re nc ile ri ü zerinde yü rü ll ü ğü çalı ş mas ında öğrencilerin oku la g ir iş ind e %32 oranda ras tlan tı sa l neden bu lmuş lur (17). Ülke m izd e. üniversiteye giriş le r de ço ğu kez is te k ve yeteneklerin d iş ind a ras lla n tı s on uc u gerçekleş mektedir. Bayık. yürüttü ğü bi- çalı ş mas ında l le m ş ire lik Yü ksek Oku lu öğrencilerin %24'ü nü n tesadüfen gird i ğ in i sa pl a mış tır (4). Conk ve arka da ş la rı Yü ksek Öğre nim gören öğre nci hemşireler üzerinde yü r üttü kleri bir ar a ş lı rm a la rında . öğrenci- lerin %54.5'in a ile is te ği ve ÖSYS s ina v so n uçları na ba ğlı olarak ras tlan- tı sa l olara k he m ş ire lik mesle ğ ini se ç tik leri sa pt a mış tır (7).

Araştırmada hemş ire le r a ras ın d a mes lek seçimin in ya lın ı zca %29.6 ora nında istekli olma s ı, hem ş irele rd e mes le ğ e iliş kin lutu mla r. doyu m- s uzlu k ve s lres kay na ğı a ç ık tır. S onu çta a raş tırma da he m ş irele r in ya lın ı zca % 22 .4 'ü mes le ğ i ile il g ili gu ru r duyarken. %35.2'si hayal kırık- lı ğ ı yaş a d ı ğ ın ı. % 42.4 'ü de mes le ğ ine iliş kin m uts uz olup. bitk in lik ve yorgunlu k hissetti ğ ini belirtmiş tir. Özcan'ın yü rü lt ü ğü bir çalı ş mada he m ş irele rin %47 .T s ı el imd e olsa . hemş ire li ğ i bugün bira lurdı nı " °Aı62.4 'ü is e " Bir d a ha d ü ny aya gelse m mes lek olara k he m ş ireli ğ i se ç - mezd im " ifadeleri ile mes le ğ e iliş kin memn uniyets izliklerin i a ç ıkça be lirte rek. mesle ğ e ka rş ı olum s uz tutumlarını ortaya koymuş la rd ır (13). l le m ş irele rd e bu tür d uygula r be ra be r inde %61.6 ora nında is e ba ğ lı doyu msuzlu k getir miş lir (Ta b lo 2).

Aksayan ve Vc lio ğ lu . s a ğ lık ocaklarında ve hastanelerde çalı ş a n hemşirelerin. mes le ğ e iliş kin ücret. çalı ş ma ortamı özellikleri ve y ük- selme olan a ksızlıkla n ile yü ksek doyu ms uzlu k yaşadıkları nı sa pt a mış - la rdır (2). Yavaş 'ın bir ünive rs ite h as ta ne s in d e çalı ş a n hemşirelerin iş doyum u ve ö rg ütsel gereks in imlerine iliş kin bir in cele mes ind e. hemş ire- le rin % 47 .9 'u n un mes le ğ ind e n doyum bulmad ı ğ ın ı. %10 .67' sin in ise bu konuda kararsız oldu ğ u belirlemiştir (19).

He m ş ire le rin %45.6's ı ke nd ilerini ar as ıra . % 17.6' s ı da s ık s ık tCık e nmiş lik hissetmektedir. Meslek se çimin in iyi ya pılma ma s ının ya nı s ıra mesleki sorunla r ve çalı ş ma koş ullar ın in ya ra ttı ğ ı s ık n tıla rın hemşirelerde "T ü ke nmiş lik" yarattı ğ ı bilin mektedir (8). Tü kenmiş lik çalı - ş a n la n ps iko lojik olara k iç e çekilmeye ite n. on la rın ba ş etme güçle rin i a ş a n. s tı esli bir yığı ş ım lı fenome n olara k ta n ımla na bilme ktedir (9). Araştırmada hemş ir e le rin %76 .0 'ı iş e ba ğ lı stres duygula n yaş adı ğ ın ı belirtm iş Ur (T a b lo 2). Özabacı ve Pek tekin'in ya ptı ğ ı bir çalı ş mada hem - irele rin mes leklerind e n ötürü %34.9'unun s tres yaş ad ı ğ ı be lirle n in iş Ur (12) . İngilt e rc'de yü rü tü le n bir a raş tırma da . hemş ire le rin % 75 'i has ta - nede çalı ş ıyor olma J<ta n . % 25 'i ö lü m ve ö lmekte ola n kiş ele r lc u ğ ra ş ıyor olma k ta n. %40'ı mes lek ta ş la rı ile ta r tış ma . %40' ı doktorl a rla tartış ma k- ta n s tres a ld ık la rını belir tmış lerdır (18).

Tablo 2. Hemşirelerin Mesleklerine İlişkili Görüşlerin Göre Dağılımı.

Mesleki Görüşler	Sayı	Yüzde
Mesleki Seçim Nedenleri		
Kendisinin İşleği	37	29.6
Ailesinin isteği	26	20.8
Ekonomik Nedenler	37	29.6
Kısa Yoldan Meslek Sahibi Olma	35	28.0
Mesleğe İlişkin Duygular		
Mesleğiyle Gurur Duyma	28	22.4
Mesleğiyle İlgili Hayal Kırıklığı	44	35.2
Mesleğiyle İlgili Mutsuzluk, Bitkinlik ve Yorgunluk Hissetme	53	42.4
İş Doyumları		
Başarılı ve Doyumlu Hissetme	48	38.4
Bazen Başarısız ve Doyumsuz Hissetme	11	8.8
Kendini Tükenmiş Hissetme		
Sık sık Tükenmiş Hissetme	22	17.6
Ara sıra Tükenmiş Hissetme	57	45.6
Tükenmişlik Hissetmeme	46	38.8
Stres Duyma		
İşim Bana Hep Stres Verir	10	8.0
Bazen Durumlar da Stres Verir	85	68.0
İşim Bana Stres Vermez	30	24.0

Hemşirelerin Kendi Sağlıklarını Koruyucu Tutum ve Davranıştan

1. Sigara İçme Alışkanlıkları

Tablo 3'de hemşirelerin sigara içme tutum ve davranışları verilmiştir.

Hemşirelerin arasında sigara içme oranı %64.5'tir. Hemşirelerin %36.0'ı günde 5-10 tane, %25.6'sı "11-19" tane sigara içmektedir. Hemşirelerin %39.5'i "Hastane"de sigara içtiklerini belirtmişlerdir (Tablo 3).

Hemşirelerin sağlık bakımı için de çok geniş bir profesyonel gruptur. Ancak sağlık profesyonelleri arasında paradox yaratmaktadır. Çünkü birçok ülkede aynı yerde çalışan diğer sağlık profesyonellerinden daha fazla sigara içtikleri rapor edilmiştir (18). Hemşirelerin sigara içme oranları Belçika'da %39, İrlanda'da %37, İsveç'te %57 olup, Kanada %17 ve

Amerika %19 dışında oldu kça yüksek orandadır (1. 18). GATA'da ki hemşirelerin %56.6'sı, Ege Üniversitesindeki hemşirelerin %52.3'ünün sigarın içtikleri değişik araştırma bulguları ile göste ilmiş tir (5. 10). Türkiye'de kadımların %24'ü sigara içme kte olup. s ağık la uğ raş a n hemşire le rin genci kadın nüfusuna oranla çok fazla sigara ku lla ndık lar ı d ik ka t çekicidir (15). Amerika 'da yapılan bir araştırmaya göre. hemşire le rin s igara iç me davra nış ının e n yüksek 41-50 yaş grubunda ve diplo malı hemşire le rd e oldu ğ u belir tilmiş tir (6). Bu araştırmada hemşire le rin 18-34 ve 35 yaş üs lü yaş gru pla rına göre s igara iç me d a vran ı ş la rı arasında anlamlı iliş ki b ulu n ma mış tır ($\chi^2= 1.92$ SD= 1 P>0.05). Ba yık' da le mş ire lci-in yaş gru pları ile sigara iç me d a vran ı ş la rı arasında anlamlı bir fark bula ma mış tır (5).

Tablo 3. Hemşirelerin Sigara içme Tulum ve Davranışlarına Göre Dağılımı

Davranışlar	Sayı	Yüzde
Sigara İçme Durumu		
Sigara içen	81	64.8
Sigara içmeyen	44	35.2
Sigara İçme Sıklık		
Günde 1-4	28	22.4
Günde 5-10	45	36.0
Günde 11-19	32	25.6
Günde 20 + i	20	16.0
Genellikle Sigara İçilen Yer*		
Hasırlanc	32	39.5
Ev	24	29.6
Her Yerde	25	30.9

* Sigara içenler (81) üzerinden yüzde alınmıştır.

Bu çalışmada hemşirelerin çalıştığı klinik ile sigara içme arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır (5). Oysa bir çalışmada cerrahi ve ameliyathan çalışan hemşirelerde yüksek oranda (%40) sigara içme davranışları bildirilmiştir (6).

Araştırma da yaş ve çalışan kliniklerin niteliği açısından sigara içme davranışlarında tıkanıklığı bulunmaması. araştırmaya katılan hemşirelerin sayısında kaynaklanabileceği gibi stresin ve tıkanıklığın hemşirelerde fazla sigara içimi gibi olumsuz davranışlara neden olduğu görüşüne varılmıştır.

2. Erken Tanıya İlişkin Davranışları

Tablo 4'de hemşirelerin kendi sağlıkları için yaptıkları erken tanı muayeneleri görülmektedir.

Tablo 4. Hemşirelerin Son Bir Yılı İçinde Yaptıkları Erken Tanı Yöntemleri

Erken Tanı Muayeneleri	Sayı	Yüzde
Tansiyon Arteriyel Ölçümü	52	41.6
Rutin Kan	47	37.6
Rutin İdrar	1	34.4
Göz Muayeneleri	1	25.6
Akciğer Röntgeni	0	20.8
Bogaz Kültürü	15	12.0
Meme Muayenesi	17	13.6
Vajinal Muayene	20	16.0
Aşılanın (PP, BCG, Tetanoz, Hepatit, İnflüanza)	11	8.8

Yüzde 25 üzerinde en yaygın olanıdır.

Hemşirelerin son bir yılda erken tanı muayeneleri içinde en yüksek oranda Tansiyon arteriyel ölçümü (%41.6). Rutin kan (%37.6) ve Rutin idrar testi (%34.4) yapıldıkları saptanmıştır (Tablo 4). Diğer erken tanı muayene oranları oldukça düşüktür. Yapılan bir araştırmada hemşirelerin erken tanı muayeneleri içinde en yüksek oranla tansiyon arteriyel, rutin kan idrar testi ve Göz muayeneleri yapılmaktadır (5). Bu bulgular erken tanı için çok önemli görülen koruyucu sağlık davranışlarında hemşirelerin kendi sağlıklarını konusunda yeterli ilgi göstermediklerini açıkça ortaya koymaktadır. Koruyucu sağlık davranışlarında hemşirelerin ilgisiz kalma ları, yaş grubu olarak genç yaşta kalmış olmalarından kaynaklanabilir.

IV. Hemşirelerde Sağlık Yakınmaları

Hemşirelerde belirlenen sağlık yakınmaları Tablo 5'de gösterilmiştir.

Hemşirelerin sağlık yakınmaları arasında en yüksek oranda (%78.4) baş ağrısı olduğu, 2.sırada sırt/eklem/bel ağrısı (%76.8) ve 3.sırada ise mide şikayeti (%67.2) olduğu Tablo 5'de görülmektedir. Varis (%62.4), yorgunluk (%61.6) yakınma oranları da oldukça yüksek olarak saptanmıştır. Bayık (5) hemşirelerde yorgunluk, vasis, sırt/bel ağrısı, Atalay (3) ise stes varis, yorgunluk, yıpranma gibi durumların önemli sağlık yakınmaları olarak belirlemişlerdir.

Tablo 5. Hemşirelerde Belirlenen Yakınmalar

Sağlık Yakınmaları	Sayı	Yüzde
Bilginlik . Yorgunluk	77	61.6
Sırt / Eklem/ bel ağrısı	96	76.8 (2)
Uykusu zluk	71	56.8
Mesleki iş bozukluğu	60	48.0
Mide yakınması	84	67.2 (3)
Dispne	48	38.4
Tansiyon Problemi	56	44.8
Anksiyete	51	40.1
Baş ağrısı	98	78.4 (1)
Uyku bozukluğu	53	42.4
Varis	78	62.4

Yüzde 125 üzerinden ayrı ayrı alınmıştır.

Bir diğer çalışmada ise varis (%37.2), bel ağrısı (%36.0) sırt ağrısı (%36.0) uyku bozuklukları (%34.3) hemşirelerde yine ön sıralarda saptanmış sağlık sorunlarıdır (12).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçları hemşirelerin %29.6'sının mesleğini isteyecek seçtiğini, %35.2'sinin mesleği ile ilgili hayal kırıklığına uğradığını, %61.6'sının işe bağlı doyumuzlu yaşadığını, %76.0'sının işe bağlı stres yaşadığını göstermiştir. Buna bağlı olarak hemşireler arasında sigara içme %64.8 oranında yüksek bulunmuştur. Sağlık sorunları arasında baş ağrısı (%78.4), sırt-eklem, bel ağrısı (%76.8), mide yalması (%67.2) ön sıralarda saptanmıştır.

Verilerin ışığında hemşireler öğrencilik yıllarından başlama üzere meslek bilinci verilmesi, mesleki sorunları tanıtmalı, mesleki sorunları baş edebilme becerileri kazandırılmalıdır. Mesleği yeni girmiş olanlara mesleki adaptasyon kursları düzenlenmeli, sağlığını korumaları ve topluma model oluşturmaları açısından davranışlar kazandırılmalıdır. Hemşirelere stresle baş edebilme stratejileri öğretilmeli, dayanıklılık hizmetleri ile desteklenmelidir. Hemşirelerin işe bağlı doyumlarının artırılması için mesleksele konularını yükseltilmeli, rollerinde etkinlikle ilgili eğitimleri, iş streslerini azaltıcı davranışlar öğretilmeli, beklentileri karşılanmalı, sosyal destek sağlanmalıdır.

SUMMARY

NURSES' HEALTH PROBLEMS AND THEIR VIEWS ABOUT NURSING PROFESSION

This study was planned in order to find out the nurses' health problems and also to determine their views about nursing profession. Study was designed in descriptive and cross sectional design. Population target was 614 nurses who were already employed in Ege University Medical School Research Hospital. 125 nurses who constituted the sample were identified by unproportional random sampling. Data was gathered by using a questionnaire form. Variables were analyzed using chi-square test. According to the study results, 37.6 percent of the nurses had a high school level of education in nursing, 30.4 percent had associate degree and 32.0 percent had bachelor degree. 39.6 percent of the nurses had chosen nursing profession with intention and each. 22.4 percent of them were proud of being a nurse and 38.4 percent of them felt themselves successful in nursing practice and satisfied with the job. But only 24.0 percent of the nurses reported "that they felt no stress among nurses was widely spread as 64.8 percent. Headache, joint pain, varicose veins were the main health problems reported by the nurses as respectively in 78.4, 76.8 and 62.4 percentages. By taking the results into consideration, recommendations on the methods and the skills that the nurses should develop in order to manage the professional troubles were suggested.

KAYNAKLAR

1. Adrigan H: Nursing Smoking World wide,; in Nurs Stud. 1991. 28-4.
2. Aksayan S, Vilaođu P: Sağık Ocaklarında ve Hastanelerde Çalışan Hemşirelerin Örgütsel iş Doyumu Etkenleri. in. Ulusal Hemşirelik Kongresi Kitabı. Sivas 1992. 630-635.
3. Atalay M: 12-18 Mayıs 1987. Hemşirelik Haftasında Sivas İli Etkinlikleri. Türk Hemşireler Dergisi 37: 3. 1987. 44-47.
4. Bayık A: Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu öğrencilerinin Meslek Seçimi ve Okuldan Ayrılmaları Durumları Üzerine İnceleme. Türk Hemşireler Dergisi 34: 1. 1984.20-25.
5. Bayık A ve Diğerleri: "Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Koruyucu Sağlık Davranışları. Sağlık Sorunları ve Karşılaştıkları Mesleki Riskleri Üzerine Ulusal Hemşirelik Kongresi Bildirileri. Üge Üniversitesi Matbaası. 12-14 Eylül 1993. İzmir (sf:63-74).

6. I Becker MD and O U1crs: Smoking Bhevisur and allitudes toward smoking among hospital nurses. *A J Public Hcal t* 76: 12. 1986.
7. . ConkZ ve diğerleri: Ege Üniversitesi Hemşirelik Yükseköğretim Kurumunun Öğrencilerinin Meslek ve Sağlık Sorunlarının İncelenmesi. *Ulusal Hemşirelik Kongresi Bildirileri*. 12-14 Eylül İzmir. 1990 . 519-531.
8. Çam O: Hemşirelerin Tükendişik (Burnout) düzeyleri ve Tükendişikliği etkileyen bazı etmenlerin incelenmesi. *Ulusal Hemşirelik Kongresi*. Sivas 1992. 463-473.
9. Liar e J. Prall CC. Andrews D: Predictors of burnout in professional and paraprofessional nurses working in hospitals and nursing homes. *Int J Nurs Stud* 25: 2. 1988. 28-29.
10. İnani; N. Yurt V: "GATA'da çalışan doktor ve hemşirelerin sigara içme davranışına ilişkin özelliklerinin incelenmesi. *Ulusal Hemşirelik Kongresi Bildirileri*. 12 - 14 Eylül. İzmir . 1990.
11. McCraie EW. Lambert VA : Work Stress, hardiness and burnout among hospital staff nurses. *Nursing Research*. 36: 6. 1987 . 374-378 .
12. Özalp N. Pektekin Ç: Hemşirelerde çalışma koşullarına bağlı olarak oluşan fiziksel, ruhsal ve sosyal sorunları ve nedenleri. *Ulusal Hemşirelik Kongresi Bildirileri* . İzmir . 1990 . 378-385.
13. Özcan A. Özgür H: Hemşirelerin mesleki benliklerinin algılayışları. *Ulusal Hemşirelik Kongresi Bildirileri*. 12 - 14 Eylül. İzmir . 1990. 226-232.
14. Patrick S. Burnett: Job Hazard Relationship Work Stress. *Hospital* 16. 1979 . 87-90 .
15. PIR. Sigara Alışkanlıkları ve sigarayla mücadele kampanyası kamuoyu araştırması Ocak . 1988 .
16. Salık A. Dindar I: "Edirne İlişkileri ve Tekirdağ'da Görevli Hemşirelerin mesleki ve tıbbi-iletişimsel ilişkileri hakkındaki değerlendirmeleri. *Ulusal Hemşirelik Kongresi Bildirileri*. 12-14 Eylül 1990. 493: 507.
17. Saruhan A: Ege Üniversitesi Sağlık Meslek Lisesi öğrencilerinin Mesleği Seçme Nedenleri (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi).
18. WHO: Nursing and Smoking: Righting the Scales. World No Tobacco Day 1993. Health Service: Our Window to a Tobacco Free World 1993 .
19. Yavaş Ö: Bir Üniversite hastanesinde çalışan hemşirelerin iş doyumu örgütsel gereksinimlerinin değerlendirilmesi. (Yüksek Lisans Tezi. İzmir. 1993).